

Műhelybeszélgetés a Kárpát-medence településterületének, településhálózatának és népességeloszlásának környezeti háttéréről (8–19. század)

2017. Április 28. 09.00–13.10

**Szervező: Környezettörténeti és Tájökológiai Kutatócsoport
Helyszín: Közép-európai Egyetem (CEU) 202-es terem,
1051 Budapest, Nádor u. 15.**

Vendéglátó: Prof. Dr. Laszlovszky József

**Kapcsolat: demetergg@gmail.com; t.romhanyi@gmail.com;
pinkezsolt@gmail.com**

Program:

- 9.00 Pinke Zsolt: Bevezető
- 9.10 F. Romhányi Beatrix: Műhelybeszélgetés a Kárpát-medence településterületének, településhálózatának és népességeloszlásának környezeti háttéréről
- 11.00 Szünet
- 11.10 Demeter Gábor: Magyarország történeti földrajzi atlasza (1870-1910). Mit, mennyit, hogyan? (az atlasz aktuális verziója: <http://www.gistory.hu/g/hu/gistory/index>)

Egy terület struktúráját, térszervezését történeti kontextusban általában a politikai szerveződés mentén szokás megközelíteni, ez azonban olykor elfed más szerkezeti összefüggéseket. Geológusok, vagy ökológusok számára evidencia, hogy a Kárpát-medencét egységes régióként értelmezzék, s ezt azért is viszonylag könnyen megtehetik, mert őket nem kötik a változó politikai határok. Ez az egységes szemlélet még a történeti földrajzi munkákra és az őskori kultúrák kutatására is jellemző részben. Ha viszont történeti szempontból vizsgáljuk a területet, a politikai határok meghatározó

szerepet játszanak. Attól kezdve, hogy a Római Birodalom megjelent a térségben és megszervezte a maga provinciáit, ez határozza meg a régészeti és történeti adatok értelmezését. Ettől kezdve a Kárpát-medence hosszú évszázadokra különböző, immár írott forrásokban is említett politikai formációk terévé vált, és csak a 10. században jelent meg olyan politikai alakulat – a magyar fejedelemség, majd királyság –, amely több mint fél évezredre egyesítette az egész területet. Ha azonban a terület térszerveződését, és ezen keresztül a gazdasági aktivitást, valamint a kapcsolatrendszereket kutatjuk, ettől jelentősen eltérő képet látunk. Az erőforrások kihasználása, a terület egyes régiói közti, illetve a tágabb környezettel való gazdasági kapcsolatok olyan mintázatok kialakulásához vezettek, amelyeknek látszólag nem sok közük van a jól ismert politikai formációkhoz. Egyes elemek igen stabilak lehetnek, míg mások hol megjelennek, hol eltűnnek a térképen, a változások pedig csak igen lazán köthetők össze a politikai változások ismert fordulópontjaival. Ezeknek a folyamatoknak a kutatása a megszokottól eltérő megközelítést igényel. A felhasználható források köre egyszerre szűkebb és tágabb, mint a történeti vagy régészeti munkákban, az időhatárok pedig csak távolról igazodnak a hagyományos felosztáshoz.

A tervezett műhelybeszélgetés az utóbbi időben készült térképek és más kutatások ürügyén a Kárpát-medence településterületének, településhálózatának és népességeloszlásának változásait kívánja körüljárni az elmúlt több mint ezer évet tekintve, a 8–19. század között. A cél kettős: egyfelől azoknak a társadalmi, gazdasági és környezeti tényezőknek az azonosítása, amelyek e változások kiváltó okai között feltételezhetők, másrészt azoknak az indikátorként felhasználható jelenségeknek, intézményeknek az áttekintése, amelyek a rendszeres adatfelvételek (katonai felmérések, népesség összeírások) időszakát megelőzően a későbbi adatokkal összevethető adatállományok létrehozásában felhasználhatók.

A hosszú távú cél egy olyan térinformatikai keretrendszer kialakítása, melybe az eddig létrehozott és ezután – lehetőség szerint egységes elvek mentén – kialakítandó adatbázisok zökkenőmentesen integrálhatók, illetve a felesleges adatbevitel és redundanciák elkerülése érdekében szükséges volna a rögzítendő változók (és kontinuitásuk hiánya esetén proxy-jaik) körének deklarálása. A korábbi OTKA kutatásokból kiindulva (Térinformatikai rendszer az OMM történetének tanulmányozására, Tapu defterek adatrögzítése az oszmán korban) kísérletet teszünk az 1767-es úrbérrendezés adatainak térképezésére, s amennyiben ennek értelme van, akkor az 1720-as *Regnicolaris conscriptio* adatainak felvitelére (MNL OL közreműködése). Mivel adatbázisunk tartalmazza az 1865-ös és 1895-ös földhasználat és hozamok adatait, a másik irányban az 1910-es mezőgazdasági becselőjárások településszintű adatainak bevitele (szintén tartalmaz kataszteri jövedelmet), illetve a katonai felvételezésekből készült raszteres (pixel alapú) térképek integrálása szintén üdvös lenne (ez utóbbi technikailag is nagy kihívás egy vektoros rendszerben). Az oszmán kori adatok összevetése a Királyi Mo. dicális adóztatásával szintén növelné a kvantifikálható adatok körét (és az oszmán adatok kontrollját is jelentené). Az oszmán kori adatbázis szerkezete eleve lehetővé tenné a puszták újraminősítését (lakott és lakatlan).